

УДК 657.24

Грищенко О. В.,

ostapgryshchenko@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0589-8716,

здобувач, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

АСПЕКТИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОСЛУГ ПРОКАТУ

***Анотація.** В умовах глобалізації економічного простору недостатній рівень конкурентоспроможності низки галузей у системі економіки може призвести до їх деградації внаслідок недостатності матеріального забезпечення останніх. У зв'язку з цим особливо актуальною є оптимізація системи використання матеріального забезпечення, що здатна задовольняти сучасні потреби суб'єктів господарювання. Сьогодні ведення діяльності суб'єктів господарювання передбачає достовірне документальне оформлення операцій. Роль послуг прокату як в економіці країни, так і у вирішенні соціальних проблем поступово зростає. Від належної організації документування операцій прокату майна безпосередньо залежить ефективність системи управління. Процес документального оформлення не дозволяє задовольнити потреби управлінського персоналу в достовірності інформації з необхідним рівнем деталізації. Тому питання вдосконалення документування щодо надання послуг прокату є актуальним. У статті висвітлено існуючий порядок документального оформлення послуг прокату. На даний момент прокат автомобілів є чи не найрозповсюдженішим видом послуг прокату, що користується попитом як серед населення, так і суб'єктів господарювання. Складність документального оформлення послуг прокату автотранспортних засобів полягає в тому, що на них не поширюються положення Порядку № 46. У зв'язку з цим підприємствам, що надають послуги автопрокату, доводиться діяти на власний розсуд: вдосконалювати існуючі або ж самостійно розробляти носії первинної облікової інформації, які б відповідали вимогам часу та чинного законодавства. Акцентовано увагу на необхідності розробки нових форм первинних документів, які б враховували особливості надання майна в прокат та відповідали вимогам часу. Зроблено висновок, що чітко організована система роботи з первинними документами забезпечує своєчасне отримання облікової інформації з метою оперативного контролю й управління фінансово-господарською діяльністю компанії – надавача прокатних послуг.*

Ключові слова: послуги, прокат, документальне оформлення, первинний документ, облік.

Gryshchenko O. V.,

ostapgryshchenko@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0589-8716,

Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

ASPECTS OF DOCUMENTATION OF RENTAL SERVICES

***Abstract.** In the conditions of globalization of the economic space, the insufficient level of competitiveness of a number of industries in the economic system can lead to their degradation due to insufficient material support of the latter. In this regard, the optimization of the system for the use of material support, which is able to meet the modern needs of business entities, is particularly relevant. Today, conducting the activities of business entities requires reliable documentation of transactions. The role of rental services both in the country's economy and in solving social problems is gradually growing. The effectiveness of the management system directly depends on the proper organization of documentation of property rental transactions. The documentation process does not allow meeting the needs of managerial personnel in the reliability of information with the required level of detailing. Therefore, the issue of improving documentation regarding the provision of rental services is urgent. The article highlights the existing procedure for documenting rental services. At the moment, car rental is almost the most common type of rental service, which is in demand both among the population and business entities. The complexity of documenting motor vehicle rental services is that they are not covered by the provisions of Order No. 46. In this regard, companies providing car rental services have to act at their own discretion: to improve the existing ones or to independently develop primary accounting information carriers that would meet the requirements of the time and current legislation. Attention was focused on the need to develop new forms of primary documents that would take into account the peculiarities of providing property for rent and meet the requirements of the time. It was concluded that a clearly organized system of working with primary documents ensures timely receipt of accounting information for the purpose of operational control and management of the financial and economic activities of the company - a provider of rental services.*

Key words: services, rental, documentation arrangement, primary document, accounting.

JEL Classification: L62, L80, M41

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-67-12>

Постановка проблеми. На сучасному етапі функціонування вітчизняної економіки продовжують залишатися невирішеними питання ефективного використання ресурсного потенціалу, виходячи з принципів моделі постіндустріального інформаційного суспільства. В умовах глобалізації економічного простору недостатній рівень конкурентоспроможності низки галузей у системі економіки може призвести до їх деградації внаслідок недостатності матеріального забезпечення останніх. В зв'язку з цим особливо актуальною є оптимізація системи використання матеріального забезпечення, що здатна задовольняти сучасні потреби суб'єктів господарювання. Тому сьогодні все більше суб'єктів підприємницької діяльності звертаються до такого виду побутових послуг, як послуги прокату, при організації яких важливе значення відіграє їх документальне оформлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питання ефективного документального оформлення послуг прокату вивчали вітчизняні і зарубіжні учені, а саме: Т. В. Барановська, М. І. Бондар, П. О. Куцик, С. О. Левицька, В. А. Шпак та ін. Проте, на нашу думку, недостатньо вивченим є сучасне законодавство в частині документування послуг прокату.

Постановка завдання. Основною метою даного дослідження є обґрунтування необхідності розробки та запровадження окремого нормативного документа у сфері обліку, який би регламентував особливості надання прокатних послуг, на прикладі автопрокату. Це дасть змогу суттєво оптимізувати первинний обліковий контроль на автопрокатних підприємствах та привести його до вимог кон'юнктури ринку та чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-які відносини суб'єктів господарювання оформляються договором. При цьому договір прокату є різновидом договору найму (оренди). Прокатом прийнято називати послуги з оренди предметів домашнього вжитку, що надаються населенню. У зв'язку з цим відносини за договором про надання послуг прокату регулюються нормами § 1 "Загальні положення про найм (оренду)" та § 2 "Прокат" глави 58 "Найм (оренда)" Цивільного кодексу України [5].

Відповідно до ст. 787 Цивільного кодексу України за договором прокату наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність із передання речей у найм, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачу в користування за плату на певний строк. Договір прокату є договором приєднання. Наймодавець може встановлювати типові умови договору прокату. Такі умови не можуть порушувати прав наймачів, встановлених законом. Умови договору прокату, які погіршують становище наймача порівняно з тим, що встановлено типовими умовами договору, є нікчемними.

Найчастіше предмет договору прокату призначається для задоволення побутових невиробничих потреб користувачів. Водночас у

деяких випадках предмет договору прокату може використовуватися і для виробничих потреб, але тільки за умови, що це прямо передбачено в договорі (ст. 788 Цивільного кодексу України) [5]. Це дозволяє назвати ознаки, при одночасній наявності яких орендну операцію можна віднести до договору прокату:

1) орендодавець здійснює підприємницьку діяльність зі здавання речей у найм;

2) у прокат, на відміну від оренди, може передаватися тільки рухома річ;

3) за загальним правилом, річ, що передається у прокат, повинна використовуватися в побутових, а не у виробничих цілях.

На відносини в межах договору прокату не поширюються певні норми, що регулюють відносини оренди. Зокрема, наймач за договором прокату не має переважного права на придбання об'єкта найму в разі його продажу наймодавцем. Не може наймач і передати річ, узятую в прокат, у піднайм. Право користування такою річчю, на відміну від орендних відносин, не може бути внеском до статутного фонду господарського товариства.

На відміну від договору оренди, наймач у договорі прокату має право відмовитися від нього та повернути річ наймодавцю в будь-який час. У такій ситуації плата за прокат майна, сплачена наймачем за весь строк договору, зменшується відповідно до тривалості фактичного користування майном.

Капітальний та поточний ремонт речі, що передається у прокат, здійснює наймодавець за свій рахунок. Договір прокату є договором приєднання. Це означає, що умови договору встановлюються тільки однією стороною (наймодавцем). А от друга сторона (наймач) не може запропонувати свої умови договору. У зв'язку з цим наймодавцю необхідно розробити типові умови договору прокату (тарифи, порядок отримання та повернення предмета прокату, відповідальність за пошкодження, прострочення повернення предмета тощо), які б виконували роль формулярів чи інших стандартних форм (у термінології ч. 1 ст. 634 Цивільного кодексу України) [5].

Договір прокату є публічним договором, тобто прокатник бере на себе зобов'язання з надання послуг прокату кожному, хто до нього звернеться. Умови такого договору встановлюються однаковими для всіх споживачів, крім тих, які мають надані законом відповідні пільги [6].

Якщо наймачем за договором прокату є фізична особа (а так буває в переважній більшості випадків), на відносини за таким договором поширюється дія Закону України "Про захист прав споживачів" від 12.05.1991 р. № 1023-ХІІ.

Договір прокату здебільшого укладається у простій письмовій формі. Застосувати передбачене ст. 206 Цивільного кодексу України правило, згідно з яким правочини, які виконуються сторонами в момент їх учинення, можуть укладатися в усній формі, до договору прокату не вдається, оскільки він передбачає використання переданої у прокат

речі протягом певного строку із зобов'язанням її повернути в належному стані.

Правило про необхідність письмової форми діє у випадках, коли немає спеціальної вимоги про нотаріальне посвідчення договору, як, наприклад, при укладенні договору прокату автомобіля, коли наймачем є фізособа.

Основні вимоги до документального оформлення послуг прокату встановлені Порядком надання у тимчасове користування громадянам предметів культурно-побутового призначення та господарського вжитку, затвердженим наказом Українського союзу об'єднань підприємств і організацій побутового обслуговування населення від 16.12.1999 р. № 46 [2].

Відповідно до п. 2.2 цього Порядку надання в тимчасове користування предметів прокату оформляється замовленням-зобов'язанням за формою № ПО-П1, затвердженою наказом Укрсоюзсервісу від 29.09.1995 р. № 8. Причому згідно з цим наказом бланк за ф. № ПО-П1 є бланком суворого обліку, хоча у діючих нормативно-правових актах такий документ, як замовлення-зобов'язання, як бланк суворого обліку є відсутній.

Зазначений первинний документ одночасно виконує функцію договору. Тому, окрім даних про видані на прокат предмети, їх стан, кількість, вартість, термін прокату та його вартість, в ньому містяться зобов'язання наймача про дотримання порядку користування, повну матеріальну відповідальність за збереження отриманих речей, умови їх повернення, відповідальність за порушення строків прокату і несвоєчасну оплату послуг, оплату заборгованості та пені. У першому примірнику форми представник наймодавця робить певні відмітки при поверненні предметів прокату.

У Цивільному кодексі України міститься вимога щодо договорів, у тому числі договорів прокату: правочини між юридичними особами (а також фізичними та юридичними особами) необхідно укладати в письмовій формі. Виняток становлять випадки, коли договір виконується в момент його укладення, – такі договори укладаються усно (ст. 206, 208 Цивільного кодексу України).

Виходячи з цього, доходимо висновку, що при укладенні договору прокату суб'єкт господарювання може на свій розсуд використовувати форму № ПО-П1 (звичайний бланк, а не бланк суворого обліку) або самостійно розроблену форму договору. Це підтверджується і нормами Науково-практичного коментаря до Цивільного кодексу України.

Саму видачу предметів напрокат необхідно фіксувати у спеціальному Журналі, складеному в найзручнішій для наймодавця формі. Так, у ньому доцільно зазначати такі дані: відомості про одержувача, предмет прокату (назву, код, шифр предмета), номер договору прокату (замовлення-зобов'язання), дату і час видачі та повернення предмета, суму застави.

Для підтвердження отримання плати від споживачів Порядком № 46 передбачена видача розрахункового документа. Таким документом може бути (п. 3.6):

- або касовий чек РРО (розрахункова квитанція в разі виходу РРО з ладу або тимчасового відключення електроенергії);

- або квитанція за формою, затвердженою в установленому порядку для наймачів, які відповідно до законодавства не використовують РРО.

Водночас відповідно до Інструкції по використанню форм документів суворої звітності, що застосовуються для оформлення замовлень та розрахунків із споживачами за побутові послуги, затвердженої наказом Українського союзу об'єднань підприємств і організацій побутового обслуговування населення від 29.09.2005 р. № 8, приймання грошей за прокат, за продовження строку прокату, неповернення речей прокату тощо необхідно оформляти квитанцією за ф. № ПО-П2, яка призначена для приймання коштів за прокат, несвоєчасне повернення речей, прострочення платежу, ремонт речей або ж їх неповернення. Причому на вимогу тієї ж Інструкції ця квитанція має бути бланком суворого обліку [1].

На нашу думку, в сучасних умовах використання вищезазначених документів у практичній діяльності суб'єктів господарювання піддається сумнівам і викликає певні зауваження. По-перше, встановлено, що сфера їх застосування обмежується лише побутовим обслуговуванням саме населення. Однак предмети прокату можуть надаватись фізичним і юридичним особам з метою задоволення як особистих побутових, так і господарських потреб.

По-друге, форми ПО-П1 і ПО-П2 є бланками суворої звітності, тобто повинні замовлятися та друкуватися на спеціалізованих підприємствах із друкарською нумерацією. Проте в умовах впровадження автоматизованих систем ведення обліку та оформлення первинних документів за допомогою обчислювальної техніки застосування застарілих бланків є просто недоцільним.

На даний момент прокат автомобілів є чи не найрозповсюдженішим видом послуг прокату, що користується попитом як серед населення, так і суб'єктів господарювання. Складність документального оформлення послуг прокату автотранспортних засобів полягає в тому, що на них не поширюються положення Порядку № 46 [4]. Окремого нормативного документа, який регламентує особливості надання таких послуг, немає. У зв'язку з цим підприємствам, що надають послуги автопрокату, доводиться діяти на власний розсуд: вдосконалювати існуючі або ж самостійно розробляти носії первинної облікової інформації, які б відповідали вимогам часу та чинного законодавства.

Документування забезпечує спостереження і первинний контроль за господарською діяльністю досліджуваних підприємств. Складання первинних документів є початковою стадією обліку. І саме

документ письмово засвідчує здійснення операції прокату автотранспортного засобу та надає юридичної сили даним бухгалтерського обліку. Від правильності заповнення первинних документів у значній мірі залежить повнота і достовірність показників всієї системи обліку.

Згідно із Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” первинний документ – це документ, який містить відомості про господарську операцію [4]. Незважаючи на те, що первинний документ вже позбавлений функції підтверджувати факт здійснення господарської операції, він, як і раніше, є підставою для відображення господарської операції в бухгалтерському обліку [7].

Перш за все процедура прокату автотранспортних засобів передбачає оформлення договору прокату. Так підприємства себе страхують у разі виникнення непередбачених ситуацій. Зрозуміло, що при наданні послуг прокату для підтвердження здійснення господарської операції одного договору прокату недостатньо. В принципі він і не є носієм первинної облікової інформації, тому що складається до моменту видачі предмета напрокат, фіксує лише наміри та порядок дій сторін.

Операції за договором прокату можна умовно розподілити на три основні етапи: передача автомобіля в прокат (наймачу), нарахування плати за надані послуги автопрокату, повернення автомобіля з прокату (наймодавець) [8]. З огляду на це суб'єктам господарювання слід потурбуватися про належний пакет первинних документів, що підтверджують факт:

1) передачі майна в прокат (повернення з прокату);

2) надання послуг прокату.

Для безпосереднього підтвердження факту передачі автомобіля в прокат і його повернення від наймача пропонуємо складати Акт приймання-передачі предмета прокату (зокрема, в нашому прикладі Акт приймання-передачі автомобіля). Саме з дати оформлення та підписання Акта починається обчислення строку прокату. На основі цього документа визначається момент реальної передачі автомобіля в тимчасове користування та відповідно його повернення. Оскільки типова форма не розроблена, то варіант один – довільна. Враховуючи організаційно-технологічні особливості та специфіку надання послуг автопрокату, на нашу думку, в Акті доцільно відображати наступну інформацію про автотранспортний засіб: марка, модель, тип, реєстраційний номер, рік випуску, колір; вартість автомобіля; загальний технічний стан; показники одометра та рівень пального; зовнішній вигляд; комплектність; опис пошкоджень (дефектів) тощо як у момент передачі, так і в момент повернення.

Це дозволить сторонам договору застрахувати себе від можливих непорозумінь та суперечок у подальшому. Адже судова практика свідчить, якщо акт приймання-передачі об'єкта прокату не було складено сторонами, то вважається, що фактичного

користування таким об'єктом не було. В свою чергу, це може призвести до низки негативних наслідків із позицій оподаткування та/або здійснення розрахунків.

Питання щодо необхідності складання носія первинної облікової інформації, який підтверджує фактичне виконання умов договору прокату, є досить спірним. Якщо керуватися положеннями Цивільного кодексу, то з позицій Міністерства юстиції України прокат як різновид договору найму (оренди) не вважається договором про надання послуг. Якщо договір найму (оренди) не вважається договором про надання послуг, то й складати первинний документ, який називається актом здавання-приймання послуг, сторонам цього договору з позицій Цивільного кодексу України [9] некоректно. Проте, крім норм цивільного, суб'єкти господарювання враховують і норми податкового законодавства. Надання права на користування товарами за договорами оперативного лізингу (оренди) належить згідно з пп. 14.1.203 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України [3] до операцій із продажу послуг.

Хоча договір прокату є цивільно-правовим, з позицій оподаткування та бухгалтерського обліку, дотримуючись принципу превалювання сутності над формою, розглядаємо прокат в якості різновиду послуг, а плату за передачу предметів у тимчасове користування кваліфікуємо як дохід від реалізації послуг. Плата за користування предметами прокатного фонду встановлюється за тарифами підприємства, що надає послуги прокату, та може вноситися у готівковій або безготівковій формах як одноразово, так і періодично. Зазвичай оплата в повному обсязі передбачається при короткостроковому прокаті. При укладанні договору прокату на тривалий термін у ньому зазначаються строки внесення та розмір періодичних платежів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Невід'ємна умова процесу ведення бухгалтерського обліку – оформлення кожної господарської операції відповідним документом. Чітко організована система роботи з первинними документами забезпечує своєчасне отримання облікової інформації з метою оперативного контролю й управління фінансово-господарською діяльністю суб'єкта господарювання. Проте сучасна система управління вимагає постійного удосконалення документального оформлення послуг прокату, що свідчить про перспективність подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інструкція по використанню форм документів суворої звітності, що застосовуються для оформлення замовлень та розрахунків із споживачами за побутові послуги : затверджена наказом Укрсоюзсервісу від 29 вересня 1995 р. № 8, зі змінами та доповненнями. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0389-95>.

2. Порядок надання у тимчасове користування громадянам предметів культурно-побутового призначення і господарського вжитку : затверджений наказом Української спілки об'єднань, підприємств і організацій побутового обслуговування населення від 16 грудня 1999 р. № 46, зі змінами та доповненнями. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0025-00>.

3. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI, зі змінами і доповненнями. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV, зі змінами і доповненнями. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV, зі змінами і доповненнями. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page13>.

6. Договір прокату: поняття, характеристика та особливості правового регулювання. URL : <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>.

7. Первинні документи бухгалтерського обліку: види та вимоги. URL : <https://mcg-lv.com/pervynni-dokumenty-buhgalterskogo-obliku/>.

8. Бучко Н. В. Первинний облік на підприємствах автопрокату: організаційні особливості. URL : http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/2819/2018.05.17_NewsMaterConf.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

REFERENCES

1. Instruksiiia po vykorystanniu form dokumentiv suvoroi zvitnosti, scho zastosovuiut'sia dlia oformlennia zamovlen' ta rozrakhunkiv iz spozhyvachamy za pobutovi posluhy : zatverdzhena nakazom Ukrsoiuzservisu vid 29 veresnia 1995 r. № 8,

zi zminamy ta dopovnenniamy, available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0389-95>.

2. Poriadok nadannia u tymchasove korystuvannia hromadianam predmetiv kul'turno-pobutovoho pryznachennia i hospodars'koho vzhytku : zatverdzhenyj nakazom Ukrain's'koi spilky ob'iednan', pidprijemstv i orhanizatsij pobutovoho obsluhovuvannia naselelnia vid 16 hrudnia 1999 r. № 46, zi zminamy ta dopovnenniamy, available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0025-00>.

3. Podatkovyj kodeks Ukrainy vid 2 hrudnia 2010 r. № 2755-VI, zi zminamy i dopovnenniamy, available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

4. Pro bukhhaltens'kyj oblik ta finansovu zvitnist' v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 16 lypnia 1999 r. № 996-XIV, zi zminamy i dopovnenniamy, available at : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

5. Tsyvil'nyj kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. № 435-IV, zi zminamy i dopovnenniamy, available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page13>.

6. Dohovir prokatu: poniattia, kharakterystyka ta osoblyvosti pravovoho rehuliuвання, available at : <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>.

7. Pervynni dokumenty bukhhaltens'koho obliku: vydy ta vymohy, available at : <https://mcg-lv.com/pervynni-dokumenty-buhgalterskogo-obliku/>.

8. Buchko, N. V. Pervynnyj oblik na pidprijemstvakh avtoprokatu: orhanizatsijni osoblyvosti, available at : http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/2819/2018.05.17_NewsMaterConf.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

Стаття надійшла до редакції 05 травня 2022 року